

Restaurování sochy Panny Marie Lurdské z obce Janov u Litomyšle

Michaela Burdová, Jakub Ďoubal¹, Zuzana Auská¹, Jaroslav J. Alt²

¹ Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

² Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova

e-mail: zuzana.auska@upce.cz

Abstract

At the turn of the nineteenth and twentieth centuries, there was a massive removal of surface treatments on exterior stone sculptures. The preservation of a fully polychrome stone sculpture with a layer of overpaintings is a rather unique situation. The stone statue of Our Lady of Lourdes from the Janov near Litomyšl was the subject of a restoration study aimed at a thorough understanding of the individual layers and determination of the state of the stone. The survey revealed five colour schemes, which gradually changed the original colour schedule. Fragments of the original polychromy were also found to be present on all parts of the sculpture. Following chemical, historical and restoration survey, possible conceptual approaches to the work were discussed at length. The main factors influencing the final decision were the investor's request to return the object to the exterior, where it will remain as an object of worship, the condition of the stone and secondary layers, and, last but not least, the fact that the comprehensive survey provided sufficient evidence to determine the original colour treatment of the sculpture. After careful consideration of all the options, and in view of the above-mentioned circumstances, the intervention was carried out, which consisted of removing the overpaintings and exposing fragments of the original polychromy, cleaning the surface of the stone from dust deposits and dirt, reinforcing, fixing or gluing the problematic parts of the stone, and then filling the main defects.

Klíčová slova:

polychromie; povrchové úpravy; kamenná socha; exteriér; koncepce restaurování

Keywords:

polychromy; surface treatment; stone sculpture; exterior; restoration concept

Úvod

Kamenná polychromovaná socha Panny Marie Lurdské z obce Janov nedaleko Litomyšle je umístěna v kamenné jeskyni poblíž Končinského potoka. Jedná se tedy v podstatě o exteriérový objekt, i když do jisté míry chráněný proti srážkové vodě. **[Obr. 1]** Na díle byl proveden komplexní restaurátorský průzkum i restaurátorský zásah, který je stručně popsán v následující části.¹ Článek se širěji zabývá především otázkou koncepce zásahu a přístupu k dochovaným povrchovým úpravám, které byly široce diskutovány během celého restaurátorského procesu.

(1) Restaurování sochy Panny Marie Lurdské bylo předmětem praktické diplomové práce na Fakultě restaurování Univerzity Pardubice Michaela Glaserová, *Restaurování polychromované sochy Panny Marie Lurdské: Vyhodnocení možnosti využití akrylátové disperze K9 pro barevné retuše kamene, exponovaných v podmínkách exteriéru* (diplomová

Obr. 1 Socha Panny Marie Lurdské před restaurováním na svém původním místě. Foto: Michaela Burdová.

Obr. 2 Stav před restaurováním – přední pohled. Foto: Michaela Burdová.

Vzhledem k historickému vývoji, kdy z různých důvodů došlo v druhé polovině devatenáctého století k odstraňování povrchových úprav, které do té doby byly nedílnou součástí prezentace sochařských děl, se s polychromovanými sochami v exteriéru dnes setkáváme spíše výjimečně.² V současné době na exteriérových objektech většinou nalezneme pouze fragmenty polychromie, které přežily opakované pokusy o očištění povrchu až na holý kámen. Zachování tolika vrstev nátěrů, jako tomu bylo v případě skulptury Panny Marie Lurdské, které navíc zcela zřejmě poškozovaly hmotu kamenného substrátu a byly ve značně degradovaném stavu, bylo tedy poměrně unikátní situací. **[Obr. 2]** Tento stav nám do jisté míry zprostředkoval možnou podobu polychromovaných děl, se kterými se naši předci setkávali zhruba před sto lety. Tedy v době, kdy bylo běžným standardem převrstvení poškozeného nebo dožívajícího nátěru novým nátěrem.

Neuspokojivý stav takto upravených sochařských děl byl zároveň jedním z praktických důvodů, který později vedl k trendu odstraňování povrchových vrstev a prezentování očištěného pohledového kamene.³ Zároveň byla zkoumaná socha i konkrétním dokladem toho, že v některých případech, které se týkají spíše okrajových devočních památek stranou hlavního proudu, se tradice opakovaných nátěrů kamenných soch v exteriéru (často řemeslně či neodborně provedených) uchovala víceméně dodnes.

Restaurátorský průzkum

Na samém počátku restaurování byl proveden komplexní průzkum sochy Panny Marie cílený na historii díla, jeho aktuální stav i příčiny, které vedly k postupné degradaci sochy.

Socha byla vytvořena v podživotní velikosti, měří 107 cm. Svou dynamikou a sochařským zpracováním byla určena pro přední pohled a zřejmě se od počátku počítalo s umístěním v nice jeskyně. Autor a konkrétní

práce), Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Litomyšl 2018. Vedoucí práce Jaroslav J. Alt.

(2) O proměně přístupů k exteriérovým povrchově upraveným sochám od 19. století do počátku 21. století se šířeji vyjadřuje ve své stati Vratislav Nejedlý. Řešeny jsou i možné koncepce přístupů k tomuto typu děl. In: Vratislav Nejedlý, *Úpravy povrchu kamenosochařských výtvarných děl umístěných v exteriéru. Historie a ochrana*, <https://www.ngprague.cz/o-nas/stranka/upravy-povrchu-kamenosocharskych-vytvarnych-del-umistenych-v-exteriuru-historie-a-ochrana>, Praha 2008, vyhledáno 18. 10. 2021.

(3) Více o problematice polychromie ve vztahu ke kamennému substrátu viz Václav Wagner, Na ochranu polychromie kamene, *Za starou Prahu* XVII, 1934, č. 5–6, s. 43–44; Christopher Weeks, Polychrome Stone, in: Alison Henry (ed.), *Stone Conservation: Principles and Practice*, Dorset 2006, s. 337–361; Zdeněk Vácha, Povrchové úpravy kamene z pohledu památkové péče, in: Miloš Solař – Petr Kotlík (eds), *Povrchové úpravy kamene*, Praha 2017, s. 39–46.

datace nejsou známi, avšak s největší pravděpodobností socha vznikla na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Panna Marie Lurdská se v polovině devatenáctého století měla zjevit Bernadettě Soubirousové v jeskyni nedaleko jihofrancouzských Lurd.⁴ Umístění sochy Panny Marie do kamenné jeskyně poblíž Končinského potoka je tedy odkazem na tuto legendu.⁵ Materiálem pro sochu se stal křemenný pískovec s polychromní úpravou vytvořenou pravděpodobně barvami na bázi oleje.

Jedná se o dílo, které není zapsané v *Ústředním seznamu památek*, tudíž informace o jeho vzniku nejsou podrobně vedeny, a nebylo tak možné dohledat větší množství informací o předchozích úpravách, které by dopomohly k orientaci v historických souvislostech. Zároveň se z Janova do roku 1945 bohužel nedochovala žádná obecní kronika, kde by mohly být nalezeny nějaké zmínky o soše. Jedinou známou informací o soše Panny Marie Lurdské tak je, že byla vystavěna předky původního majitele pozemku čp. 68 (vesnické jméno „Schanta“, též „Schante“).⁶ Dle dostupných informací, poskytnutých kronikářem obce, byla kaplička se sochou udržována Společností Dcer křesťanské lásky sv. Vincence de Paul z Mendryky,⁷ ovšem jednalo se nejspíše jen o udržování okolního terénu kapličky.

V první fázi restaurátorského průzkumu byly provedeny neinvazivní zkoušky měření nasákavosti kamene a měření průchodu longitudinální vlny materiálem, tzv. ultrazvukové transmise. V případě nasákavosti kamene bylo zjištěno, že kámen není, v porovnání s jinými křemennými pískovci hořického typu, příliš nasákavý, a to ani vodou, ani ethanolem. Snížená nasákavost může být důsledkem provedení polychromování. Průzkum ultrazvukové transmise prokázal sníženou homogenitu ve viditelně degradovaných místech a v oblasti rukou, které byly již v minulosti lepeny. Celkový stav substrátu byl kromě několika výše zmiňovaných nesoudržných partií relativně dobrý.

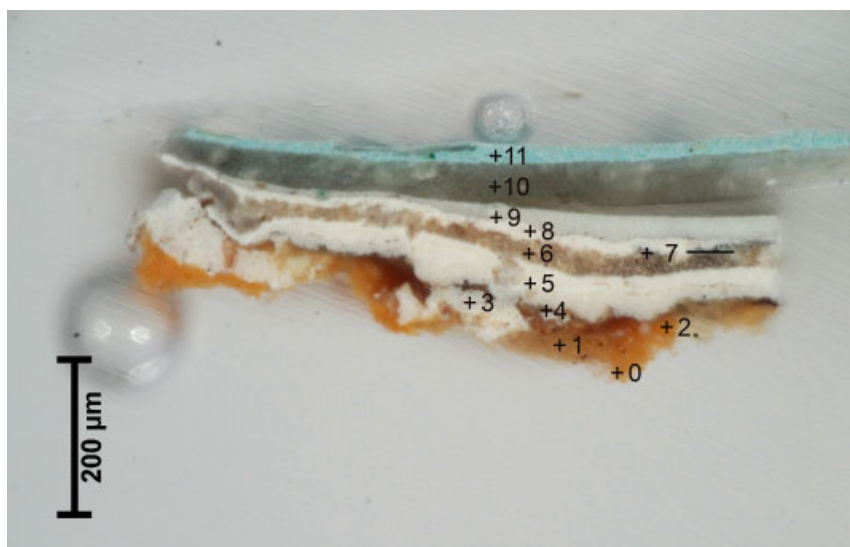
V další fázi průzkumu byl proveden odběr vzorků na zjištění obsahu vodorozpustných solí v materiálu. Měřením byla zjištěna přítomnost síranových a chloridových solí, a to hlavně v přípoверхových vrstvách, zhruba do jednoho až dvou centimetrů hloubky. Koncentrace vodorozpustných solí nebyly tak vysoké, aby bylo bezpodmínečně nutné přistoupit k odsolování, které by představovalo potenciální riziko pro dochované fragmenty polychromie. Jako preventivní opatření bylo provedeno odizolování základu, aby se omezilo nebezpečí rekrystalizace solí a další kontaminace v důsledku vztlínající vlhkosti.

(4) Jan Royt, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006; René Laurentin, *Život svaté Bernadety: pramen milosti*, Kostelní Vydří 1996, s. 29.

(5) Franz Werfel, *Píseň o Bernadettě*, 8. vyd., Praha 1989.

(6) Konzultace s kronikářem obce Janov Klausem Müllerem, informace převzata z knihy: Karl Kaupa, *Heimatsbuch der Gemeinden Jansdorf und Strokele*, München 1974.

(7) Charitativní spolek, založený v roce 1633, který měl pomáhat chudým.

Obr. 3 Stratigrafie povrchových úprav vzorku – je možné pozorovat několik různých časových fází vrstev (0-4 – první fáze, 5 – druhá fáze, 6-7 – třetí fáze, 8-10 řada bílých nátěrů – patrně obnovování stejného barevného rozvrhu, 11 – další samostatná fáze – modrý nátěr). Foto: Renata Tišlová.

Dále byly prozkoumány povrchové úpravy, a to jak vizuálně mikroskopem a pomocí UV fluorescenční fotografie, tak následně proběhl odběr vzorků pro mikroskopické analýzy. Na vzorcích byla sledována stratigrafie jednotlivých vrstev a byla testována jejich rozpustnost za účelem určení pravděpodobného pojava barevných vrstev.

Mikroskopickými metodami bylo prokázáno, že se na soše nachází úpravy se zinkovou bělobou, avšak pouze ve spodních, nejstarších barevných vrstvách. Díky detailnímu průzkumu lze říci, že socha byla po dobu své existence opakovaně povrchově upravována, a to jak selektivně, zřejmě v případech, kdy došlo na konkrétním místě k poškození vrstvy, tak celkově. Podle dochovaných vrstev je možné usuzovat, že došlo minimálně třikrát nebo čtyřikrát k převrstvení ve větším rozsahu. [Obr. 3] Při těchto rozsáhlejších úpravách došlo ke změnám oproti originálnímu barevnému rozvrhu (změna v barevnosti pláště a šatu), v poslední fázi bylo barevné pojednání dokonce zvoleno jako monochromní (všechny ostatní fáze byly pojednány polychromně). Stratigrafie a hloubkové sondy na některých místech odhalily až dvanáct možných barevných vrstev včetně jejich podkladů. Při porovnávání výsledků ze stratigrafického a sondážního průzkumu lze konstatovat, že na soše se nacházelo pravděpodobně pět časových fází celkových barevných úprav.⁸ Mladší celkové úpravy však nebyly provedeny příliš kvalitně, ať už z hlediska použitých barev, tak co se týče úrovně malířského zpracování.

V návaznosti na provedené sondy a stratigrafii byla vytvořena pásová sonda, která měla dopomoci k ujasnění časové souslednosti na několika barevně odlišných partiích sochy. [Obr. 4] Průzkum potvrdil častější aplikaci druhotných povrchových úprav na přední části sochy, avšak kvůli velké degradaci a nesoudržnosti barevných vrstev s kamelem nebylo možné s jistotou určit celkovou barevnou úpravu v jedné časové éře. Socha byla upravována hlavně v přední části, zřejmě proto, že boční partie vzhledem k umístění v úzké jeskyni nebyly dobře dostupné. Na bočních partiích sochy, tedy pláští Panny Marie, se díky tomu dochovala v daleko větší míře nejstarší barevná úprava díla, která nám poskytla představu o původním jemném, barevně výrazně tlumenějším pojednání sochy.

Obr. 4 Pásová sonda v oblasti pláště a růží, díky které bylo možné se zorientovat mezi jednotlivými fázemi barevných vrstev a jejich vzájemnou souvztažností. Foto: Michaela Burdová.

Obr. 5 Fragmenty nejstarší vrstvy inkarnátu na obličejí. Foto: Michaela Burdová.

(8) Renata Tišlová, *Polychromovaná plastika – Panna Marie Lurdská: A/ Průzkum barevných a povrchových úprav B/ Průzkum stavu a poškození materiálů plastiky, Chemicko-technologický průzkum, Lito-myšl 2018* (uloženo: Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování).

Hledání koncepce restaurátorského zásahu

Stanovení koncepce restaurování bylo v případě restaurování Panny Marie Lurdské jednou z nejsložitějších otázek celé práce. Při jejím formulování jsme vycházeli z poznatků zjištěných při uměleckohistorickém, chemickotechnologickém a restaurátorském průzkumu. Podstatná část otázky, jak s dílem naložit, souvisela se záměrem sochu po restaurování navrátit na její původní místo tak, aby mohla nadále sloužit svému původnímu účelu.

Při tvorbě koncepce restaurování byl kladen důraz na současný stav objektu i dochovaných úprav. Polychromní i monochromní druhotné barevné úpravy, které byly po mnoho let na sochu neuváženě aplikovány, vytvořily na povrchu díla velice nevzhledné souvrství, které navíc způsobovalo narušení kamenného substrátu. Průmyslové barvy, jejichž nános místy tvořil až jeden centimetr tlusté vrstvy, naprosto zaslepily jemnou modelaci sochy, uzavřely povrch kamene a na mnoha místech zapříčinily jeho degradaci.

Na základě těchto informací a znalostí bylo možné stanovit několik variant koncepce restaurování. Jako první možnost se jevilo pouhé zakonzervování díla s podmínkou přesunutí sochy do interiéru tak, aby byl zajištěn požadavek stálých klimatických podmínek a zamezilo se alespoň částečně další degradaci.

Druhou možností, která se však už od počátku jevila jako velice nepravděpodobná, bylo restaurování kamene se zafixováním všech stávajících úprav a vytvořením nové barevné vrstvy, popřípadě vytvoření barevné retuše míst, na kterých se již barevná vrstva nedochovala. Vzhledem k velice špatnému stavu druhotných povrchových úprav se však jednalo pouze o teoretickou variantu restaurování, která by navíc zachovala neuspokojivý stav zaslepené a deformované modelace a neumožnila dostatečný zásah na kamenném substrátu, který by byl ponecháním silného souvrství v kombinaci s venkovní expozicí značně ohrožen.

Další variantou bylo restaurování sochy spočívající v sejmutí nehodnotných mladších barevných vrstev vytvořených z průmyslových barev, které svou přítomností a nevhodnými vlastnostmi zapříčinily degradaci díla. Starší barevné vrstvy pod těmito nánosy by byly zachovány v celém svém rozsahu a závěrečná barevná retuš by směřovala k prezentaci dochovaného barevného schématu odhalené starší barevné úpravy.

Poslední zvažovanou možností restaurátorského zásahu bylo sejmutí nežádoucích barevných vrstev průmyslových barev, sejmutí i těch barevných fragmentů, které se nacházely pod těmito vrstvami, až na nejstarší fragmentárně dochovanou barevnou vrstvu a provedení barevné retuše vycházející z nálezů prvotního barevného pojednání sochy. Její fragmenty byly zachovány na všech jednotlivých partiích a prvcích sochy, takže by v tomto případě bylo možné podle nich původní barevnost díla rekonstruovat.

Na základě přání investora navrátit sochu zpět na původní místo přicházely v úvahu poslední dvě možnosti. Při důkladném posouzení a zvážení všech kladů a záporů jsme se rozhodli pro pravděpodobně nejinvazivnější variantu koncepce restaurátorského zásahu, a to pro celkové sejmutí všech druhotných barevných vrstev aplikovaných na sochu v průběhu let její existence.

Na základě restaurátorského průzkumu bylo evidentní, že zachování nejmladšího barevného pojednání průmyslovými barvami je pro celkový stav sochy zcela nežádoucí. Restaurátorský průzkum podpořil také fakt, že barevná úprava na soše Panny Marie Lurdské byla vytvářena

často selektivně a současný stav barevných vrstev nebyl v tak dobré kondici, aby bylo možné s jistotou říci, která vrstva či celé barevné pojednání z daného období spolu korespondují a vytvářely tak v jednu dobu jeden celek. Většina sekundárních úprav byla navíc diskutabilní kvality, a spíše než o citlivou polychromii, se jednalo o nátěr, který měl za cíl překrýt defekty. V případě nejstarší barevné vrstvy jsme byli naopak schopni jasně určit původní barevné pojednání, které nejen že svým vzhledem a barevnou intonací nejvíce připomínalo barevný koncept/pojednání výjevu Panny Marie Lurdské,⁹ ale také se nacházelo přímo v pórech kamene bez mezivrstvy a bylo tedy možné s jistotou určit jeho původnost. Dochování této nejstarší vrstvy bylo v takovém rozsahu a na takových místech, že bylo možné přesně určit barevnost na jednotlivých partiích či detailech sochy. **[Obr. 5]** Tato barevná úprava, nacházející se ve fragmentárním stavu, pro samotný materiál, tedy křemičitý pískovec, nepředstavovala riziko ani při další expozici v exteriéru.

Východiska, kterými jsme se při stanovení způsobu prezentace a míře barevné retuše řídili, lze shrnout následovně:

- 1) Socha Panny Marie je nadále předmětem uctívání v rámci křesťanské liturgie a místní komunita k ní má citový vztah, což se projevovalo i množstvím oprav (jakkoli neodborných), kterými socha prošla.
- 2) Snaha o barevné dotvoření sochy byla od počátku nedílnou součástí autorského záměru a v různě změněné podobě i součástí historických oprav a úprav.
- 3) Komplexní restaurátorský průzkum přinesl dostatek informací o někdejší podobě díla.

Po zvážení všech možností bylo nakonec rozhodnuto o sejmutí všech přemaleb a prezentování vhodně retušované nejstarší vrstvy barevného pojednání. Cílem barevné retuše bylo zprostředkovat někdejší podobu díla a její barevné pojednání, a zároveň respektovat restaurátorské principy, jako jsou budoucí rozlišitelnost a reverzibilita zásahu. V tomto případě tak převážila snaha přiblížit se restaurováním tvarovému a vizuálnímu působení původního díla před cílem zachovat jeho všechny, i výtvarně nehodnotné časové vrstvy.

Pracovní postup

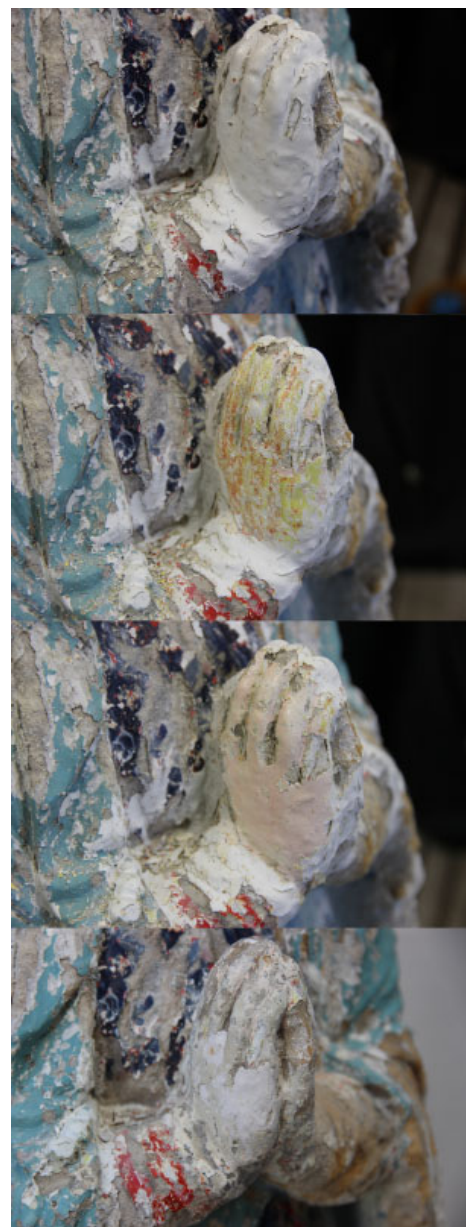
Čištění a snímání barevných vrstev

V první fázi byla socha očištěna jemnými štětci a kartáčky od částic prachových depozitů a nečistot, které nebyly pevně propojeny s podkladem. Na základě provedených zkoušek čištění povrchu od biologického napadení a tmavých ulpělých nečistot a krust bylo vybráno čištění mokrou metodou, kdy byla využita vlažná voda s příměsí detergentu v poměru 1:0,25. To dopomohlo k odstranění všech mechů, lišejníků a dalších nižších rostlin. Dále pak bylo využito efektivní metody mikropískování, kdy došlo k odstranění tmavých depozitů a krust.

K nejsložitějším úkolům při restaurátorských pracích patřilo šetrné sejmutí všech druhotných nánosů barevných vrstev, které na mnoha místech zaslepovaly jemnou modelaci sochy i strukturu kamene, tak, aby nedocházelo ke ztrátě původního barevného pojetí, dochovaného dle průzkumu velmi fragmentárně.

(9) Více o kánonech barevnosti Panny Marie Lurdské: Michaela Glaserová (pozn. 1), s. 17.

Obr. 6 Snímání druhotných povrchových úprav po jednotlivých vrstvách. Foto: Michaela Burdová.

V prvních momentech snímání barevné vrstvy bylo využito ostrého skalpelu, který byl následně doplněn o horkovzdušnou pistoli, jež dopomohla k naměkčení druhotných barevných vrstev a jejich dobrému odstranění. Ve chvíli, kdy již zbývalo odstranit pouze fragmenty těchto průmyslových barev, z větší části ulpělých na původní barevné úpravě, byl využit aceton, který ještě více podpořil jejich naměkčení a dopomohl tak ke snadnějšímu odstranění těchto vrstev.

V průběhu celého snímání bylo současně potřeba provádět fixaci původních barevných vrstev, které na mnoha místech vykazovaly nedostatečnou soudržnost s povrchem, ovšem byly velice dobře spojené s mladší barevnou úpravou. Po vytvoření zkoušek fixace barevné vrstvy, které byly provedeny v zadních partiích sochy, bylo přistoupeno k využití fixační metody pomocí tepelné špachtle a akrylátového kopolymeru Paraloid B72 (10%) rozpuštěného v toluenu.

Během celého snímání barevných vrstev byla snaha dodržet zásadu snímání povrchových úprav po jednotlivých časových fázích. **[Obr. 6]** To však nemohlo být zcela dodrženo, neboť se na soše nacházely i takové barevné vrstvy, u nichž nebylo možné zcela s jistotou určit, ke které časové fázi náleží, případně je kvůli značné adhezi mezi jednotlivými barevnými vrstvami nebylo možné selektivně sejmut.

Obr. 7 Stav díla po sejmutí druhotných vrstev a plastické retuši. V následujícím kroku byla provedena barevná retuš. Foto: Michaela Burdová.

Obr. 8 Provedení náznakové rekonstrukce barevnosti bez úplné rekonstrukce smytých tvarů. Foto: Michaela Burdová.

Konsolidace, lepení, injektáž

Na základě výsledků průzkumu a provedení ultrazvukové transmise bylo možné konstatovat, že pevnost kamene byla velmi dobrá. V samotné hmotě se nenacházely praskliny či jiné nedostatky, které by ohrožovaly materiální podstatu díla. Snížený průchod ultrazvukového signálu se projevil pouze v jedné části viditelně degradovaného kamene. Toto místo bylo v průběhu snímání barevných vrstev důkladně kontrolováno a při celkovém odhalení kamene bylo rozhodnuto, že daný kus materiálu v dolní části drapérie sochy bude odborně sejmuto. Tento fragment a další místa na soše byla lokálně konsolidována přípravkem Funcosil KSE 100 a KSE300 od firmy Remmers. V případě defektu kamene došlo po vytvrzení konsolidačního prostředku k bodovému přilepení epoxydovou pryskyřicí a následné injektáží vzniklého spoje injektážním prostředkem Ledan TA1.

Plastické doplňování

Míra plastického doplnění byla zvolena na základě odborných konzultací. Došlo k doplnění chybějících partií zejména v obličejové části hlavy Panny Marie, její ruky a drapérie tak, aby socha působila celistvě. Precizní tvarové doplnění a scelení díla je v případech, kdy je na soše následně prováděna rozsáhlejší retuš barevných vrstev či dokonce rekonstrukce barevné úpravy, obzvláště důležité. Míra plastické retuše byla prováděna již s ohledem na charakter plánované finální barevné retuše. [Obr. 7]

Tmelení bylo provedeno na základě zkoušek materiálů, kdy bylo v první fázi vyzkoušeno několik druhů písků různých hrubostí se směsí několika vhodných pojiv. Z provedených zkoušek nejlépe vyšla směs drceného jemnozrnného hořického pískovce s křemičitým pískem z oblasti Záměhl v poměru 2,5:0,5 se směsí pojiva bílého cementu Aalborg a NHL 3,5 Otterbein v poměru 1:1, celkový poměr plniv a pojiv byl 3:1 (směs písků : směs pojiv). Tmel byl probarven světlostálými pigmenty a míchán záměsovou vodou s obsahem 5% styrenakrylátové disperze Sokrat 2802A.

Barevná retuš

Další velkou otázkou při samotném restaurování bylo provedení barevné retuše. V první fázi byly napodobivou retuší barevně zapojeny nově vzniklé tmely, a to světlostálými pigmenty pojenými akrylátovou disperzí K9 o 2% koncentraci. Na odhalená místa, na kterých byl předpoklad vytvoření nové barevné retuše, byl aplikován penetrační nátěr akrylátovou disperzí K9 o 1% koncentraci pro celkové sjednocení nasákavosti kamene.

Samotná barevná retuš zvolené časové vrstvy byla provedena lokálně se snahou o snadnou rozlišitelnost samotné retuše a původní barevné úpravy, avšak s maximálním důrazem na vizuální sjednocení sochy. Barevná retuš, respektive náznaková rekonstrukce (revokace) polychromie byla prováděna velice citlivě, pomocí tečkování, tak aby byla retuš při bližším pohledu rozpoznatelná. Na celou tuto etapu byla opět jako pojivo využita akrylátová disperze K9 o 1,5% koncentraci s tím, že barevná retuš byla prováděna v několika postupně nanášených vrstvách. Volba polotransparentní, náznakové rekonstrukce barevnosti mimo jiné umožnila pracovat při tmelení s neúplnou plastickou rekonstrukcí již smytých tvarů. [Obr. 8]

Závěr

Článek stručně popisuje restaurování polychromované sochy Panny Marie Lurdské z obce Janov u Litomyšle, datované pravděpodobně na přelom devatenáctého a dvacátého století. Na základě provedeného chemicko-technologického, uměleckohistorického a restaurátorského průzkumu bylo přistoupeno ke komplexnímu restaurování kamenné polychromované sochy, kdy došlo k sejmutí druhotných barevných vrstev a odhalení fragmentů původní polychromie. Povrch skulptury byl následně celkově očištěn od prachových depozitů a nečistot, problematické partie kamene byly zpevněny, zafixovány či přilepeny a socha byla finálně plasticky doplněna. Barevná retuš se odvíjela podle částečně dochované barevné vrstvy, která nám určila barevnost jednotlivých partií sochy.

Obr. 9 Stav po restaurování – přední pohled. Foto: Michaela Burdová.

Restaurování polychromované sochy Panny Marie Lurdské bylo od začátku relativně velkou výzvou. Vrstvy přemaleb, neodborně vytvářených v průběhu let, soše škodily nejen na vzhledu, ale do velké míry ovlivnily i samotný kámen, ze kterého byla socha vytvořena. Při zásahu se tak bylo nutné vypořádat s poškozením kamenného substrátu a jen fragmentárně dochovanou původní barevnou úpravou díla.

Výsledné rozhodnutí o sejmutí pozdějších přemaleb představovalo obtížné metodické rozhodnutí. Přemalby na jednu stranu představovaly historický doklad o vývoji konkrétního díla v čase, v obecné rovině reflektovaly též přístup k obdobným objektům, který byl stranou zájmu odborné památkové péče (připomeňme, že nejde o prohlášenou památku). Pokud si odmyslíme barevnou úpravu, tak ze sochařského hlediska má dílo ráz až poněkud sériové produkce, vzácně dochovaná původní polychromie mu však dodává jedinečný výtvarný charakter. Zvolená barevná retuš, respektive rekonstrukce polychromie potom tento individuální rozměr sochy umožnila zachovat, a to i přesto, že stupeň dochování původní úpravy neumožnil zcela věrnou rekonstrukci původního vzhledu. **[Obr. 9]**

Restaurátorský záměr byl veden tak, aby socha byla navrácena do svého původního prostředí a zvolená prezentace akcentovala její výtvarné a estetické hodnoty, a to nejen pro potěchu odborníků, ale hlavně lidí, kteří sochu navštěvují a mají k ní citovou vazbu. Dílo je totiž nadále předmětem úcty, tudíž se na něj nedá nahlížet pouze jako na historický artefakt, ale spíše jako na stále živou památku. Z tohoto hlediska se domníváme, že zvolený způsob prezentace naplnil koncepční zadání a pomohl rehabilitovat dílo, jež se před zásahem nacházelo na hranici své životnosti.

Závěrem bychom rádi uvedli i krátké zhodnocení zásahu s odstupem času. Na základě revizní prohlídky po uplynutí 5 let se zdá, že socha je, co se týká původního materiálu, v dobrém stavu. Nicméně je třeba konstatovat, že provedené retuše jsou částečně smyty. Je tedy patrné, že zvolené pojivo retuší, respektive jeho relativně nízká koncentrace, není pro takto exponovaná díla nejvhodnější variantou, a to i přesto, že socha je částečně chráněna proti srážkové vodě. Je proto třeba hledat vhodnější materiály a provést důkladnější výzkum zaměřený na pojiva barevných retuší polychromovaných kamenných soch v exteriéru.

Poděkování

Analýzy v rámci chemicko-technologického průzkumu prováděla Ing. Renata Tišlová, konzultantem z uměleckohistorického průzkumu byl prof. Petr Fidler. Odborný transport, technickou a administrativní podporu při zásahu poskytl MgA. Petr Rejman.